

شبکه‌های اجتماعی مجازی و شادکامی

فائزه اخوان ملایری*

محسن نوغانی**، محمد مظلوم خراسانی***

چکیده

هدف این مطالعه بررسی اثر شبکه اجتماعی مجازی بر سرمایه اجتماعی و میزان شادکامی افراد عضو در یکی از سایت شبکه‌های اجتماعی است. داده‌ها با تکنیک پیمایش و روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای با حجم نمونه ۲۵۵ نفر جمع‌آوری و تحلیل شده است. نتایج نشان‌داد افراد با عضویت و مشارکت در این سایت شبکه‌های اجتماعی مواردی را بدین شرح به دست می‌آورند: افزایش شبکه‌های ارتباطی، عضویت در گروه‌های مختلف، تبعیت از هنجارها و قوانین، ایجاد اعتماد به دیگران و گروه‌ها، به دست آوردن اطلاعات و حمایت و در نهایت دسترسی به منابع مختلف که همگی این موارد مؤلفه‌های تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی است. افزایش سرمایه اجتماعی در این سایت شبکه‌های مجازی بر تجربه و احساس مثبت تأثیر افزایشی و بر تجربه و احساس منفی تأثیر کاهشی می‌گذارد که نهایتاً به افزایش شادکامی منجر می‌شود؛ در نهایت، عضویت و مشارکت در شبکه‌های اجتماعی مجازی باعث افزایش سرمایه اجتماعی و در ادامه شادکامی افراد می‌شود.

کلیدواژه‌ها: شبکه اجتماعی مجازی، سرمایه اجتماعی، شادکامی.

۱. طرح مسئله

اینترنت با چندین روش مختلف مثل ایمیل (E-mail)، پیام‌رسان فوری (Instant Messange)،

* کارشناس ارشد پژوهشگری علوم اجتماعی، دانشگاه فردوسی مشهد faeze@akhavanmail.ir

** دانشیار جامعه‌شناسی و عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد (نویسنده مسئول) noghani@um.ac.ir

*** استاد جامعه‌شناسی و عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد mmkhorasani@um.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۹/۱۰، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۱۲/۲

گفت‌وگوی برخط (Chat Online)، اعلانات الکترونیکی و وبلاگ (Weblog)، جایگاه خود را به عنوان روشی برای ارتباط محکم کرده‌است. این کارکرد تعاملی میان فردی به افراد این امکان را می‌دهد که آنلاین شده و با سرعت بالا و قیمت نسبتاً کم (با توجه به زمان و فاصله) با دیگران ارتباط داشته‌باشند. به این دلیل، اکنون اینترنت در حال تبدیل شدن به بخشی از زندگی روزمره نه‌تنها در جوامع پیشرفته، بلکه در فعالیت‌های هسته‌دار و در غالب گروه‌های اجتماعی در اکثر دنیا است (Castells, 2002).

برخی محققان اظهار می‌کنند که استفاده از اینترنت روابط میان افراد را با تکنولوژی‌های پیشرفته بهبود می‌بخشد و شبکه‌های ارتباط اجتماعی را قوی‌تر می‌کند (Wellman et al, 2001; Papacharissi, 2002; Hampton and Wellman, 2000). جامعه می‌تواند از اطلاعات توزیع شده به صورت آنلاین بهره‌برد و اینکه این اطلاعات، جامعه را بیشتر مؤثر و متصل می‌کند (Wellman and Frank, 1996). یکی از بزرگ‌ترین نقاط قوت اینترنت این است که از محدودیت‌های فضا و زمان فراتر می‌رود و یک مکان مجازی برای ملاقات فراهم می‌آورد که از طریق آن افراد می‌توانند روابط اجتماعی خود را با دیگران حفظ کنند (Papacharissi, 2002). اینترنت به مردم امکان می‌دهد که با گسترش مرزهای شبکه‌های ارتباط اجتماعی از زندگی واقعی به فضاهای مجازی، با توده‌ای از مخاطبان روبه‌رو شوند؛ بنابراین، تعاملات جهانی میان مردم را که علایق مشترک دارند، پرورش می‌دهد (Wellman et al, 2001).

ولمن و همکارانش (۲۰۰۱) همچنین ادعا می‌کنند که اینترنت نقش مثبتی در زندگی مردم داشته‌است. آنها از این موضوع دفاع می‌کنند که اینترنت نه‌تنها روابط اولیه با دوستان و اقوام را به طور آنلاین بهبود می‌بخشد، بلکه روابط آنلاین را هم زیاد می‌کند که مثال آن روابط رودررو و روابط تلفنی است. اینترنت روابط میان اعضای شبکه ارتباطی را قوی می‌کند؛ به این وسیله که هرچه بیشتر از نیازهای یکدیگر باخبر می‌شوند، ایمیل‌ها، عکس‌ها و اطلاعات بیشتری رد و بدل می‌کنند. یافته‌های دیگران (Cole, 2000) نیز از نقش مرکزی اینترنت در زندگی مردم حمایت می‌کند: بسیاری از کاربران اینترنت مردمی اجتماعی هستند که زمان زیادی را با خانواده و دوستان خود می‌گذرانند و در فعالیت‌های متنوعی در بیرون شرکت می‌کنند.

با این حال، با پیداشدن این رسانه جدید، مفهوم جوامع سنتی توسط جوامع آنلاین به چالش کشیده شده‌است. جوامع دیگر نه‌تنها در دنیای جسمانی، بلکه در دنیای مجازی

وجود دارند که از طریق اینترنت هدایت می‌شود. این فضا به دلیل ویژگی‌هایش، به افراد این امکان را می‌دهد که با مردم دیگر در مکان‌های مجازی در ارتباط باشند؛ همین‌طور ایجاد شبکه‌های ارتباطی را برای افرادی که ویژگی‌های مشترک از جمله نژاد، موقعیت اقتصادی - اجتماعی، وابستگی‌های سیاسی یا دینی دارند و همچنین برای افرادی که پیش‌زمینه‌های مختلفی دارند، آسان می‌کند. بنابراین، عضویت در این شبکه‌های اجتماعی مجازی و تأثیر آن بر روابط اجتماعی افراد یا به عبارتی سرمایه اجتماعی حایز اهمیت است.

در این راستا، خرسندی از زندگی، یک عامل انتقادی در سطح فردی و جامعه‌شناختی است که کیفیت شبکه ارتباطی را مشخص می‌کند (Sullivan and Transue, 1999; Shah, 1998; Brehm and Rahn, 2001; Shah et al, 2001). خرسندی از زندگی برای فعالیت‌های اجتماعی ایجاد انگیزه می‌کند؛ مثل مزایایی که از فعالیت‌های میان افراد شکل می‌گیرد. هلی‌ول (Helliwell, 2001) در بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر شادی نشان داد که سرمایه اجتماعی بر شماری از درآمدهای غیراقتصادی اثر می‌گذارد که شادی زندگی مردم را افزایش می‌دهد؛ مثل تماس‌های اجتماعی. این یافته نشان می‌دهد که داشتن ارتباطات مثبت با افراد، باعث بهبود خرسندی از زندگی و حتی بالارفتن سرمایه اجتماعی در میان افراد می‌شود. ادبیات مربوط به سرمایه اجتماعی حاکی از این است که سرمایه اجتماعی می‌تواند آثار و تبعات گوناگونی به دنبال داشته باشد. یکی از این ایده‌ها مرتبط بودن همبستگی اجتماعی و سلامت روان است که حداقل دارای یک قرن قدمت است. از کارهای تجربی امیل دورکیم تا مطالعات پاتنام و دیگر نظریه‌پردازان گواه بر این همبستگی است (Putnam, 2000).

دسته‌ای دیگر از محققان به بررسی عضویت و مشارکت در شبکه‌های اجتماعی می‌پردازند و تأثیر این فعالیت را بر گسترش تعاملات اجتماعی به‌خصوص سرمایه اجتماعی مورد ارزیابی قرار می‌دهند (Lee and Lee, 2010; Helliwell and Putnam, 2004). در این میان، محققانی که به‌طور خاص بر شبکه‌های اجتماعی مجازی یا به عبارتی سایت شبکه‌های اجتماعی تأکید دارند، به شیوه‌های جدید ارتباط در دنیای وب می‌پردازند. آنها تأکید می‌کنند که با تغییر راه‌های ارتباطی در دنیای امروز، افزایش روابط اجتماعی در محیط‌های آنلاین و آفلاین باعث گسترش هرچه بیشتر سرمایه اجتماعی شده است (محسنی و دیگران، ۱۳۸۵؛ دهقان و نیکبخش، ۱۳۸۵؛ مستقیمی و واسعی‌زاده، ۱۳۸۹؛ Chou and Lim, 2010; Oswald and Baker, 2010).

در این میان، برخی از محققان با تأکید بر تأثیر مشارکت در سایت شبکه‌های اجتماعی بر سرمایه اجتماعی به صورت خاص، به جامعه آماری این تحقیق یعنی سایت شبکه اجتماعی فیس‌بوک پرداخته‌اند. این سایت به دلیل گستردگی فراوان و قابل استفاده بودن برای تمامی افراد، محلی برای گسترش سرمایه اجتماعی است (Papacharissi, 2009)؛ حتی، افرادی کم‌رو و دارای مشکل در برقراری روابط اجتماعی، به بازسازی سرمایه اجتماعی خود از طریق این فضا می‌پردازند.

از جمله جهت‌گیری‌های پژوهشی اخیر، تأثیر سرمایه اجتماعی بر سلامت روان است. افزایش سرمایه اجتماعی به واسطه تأثیری که بر متغیرهای اعتماد، حمایت، دسترسی به اطلاعات و حمایت دارد، می‌تواند در افزایش سلامت روان افراد مؤثر باشد (ماجدی و لهسایی‌زاده، ۱۳۸۵؛ رضوی‌زاده هروری، ۱۳۸۸؛ کامران و ارشادی، ۱۳۸۸؛ Abbot and Freeth, 2008; Welshman, 2006). یکی از مهم‌ترین نمودهای سلامت روان، شادی و شادکامی در زندگی است. این متغیر، که یکی از اساسی‌ترین نیازهای بشر در طول زندگی است، می‌تواند از طریق افزایش سرمایه اجتماعی به دست بیاید که موضوع تحقیقات بسیاری بوده است (Gundelach and Kreiner, Bjornskor, 2008; Chou and Lim, 2010; Sharma and Malhotra, 2010; Bartolini, Ram, 2010; Gupta and Kumar, 2010; Miller and Boys, 2010; Mota and Trigo, 2008; Chan and Lee, 2006; 2004؛ چلبی، ۱۳۸۵؛ ماجدی و لهسایی‌زاده، ۱۳۸۵؛ نوغانی، فولادیان و ازغندی، ۱۳۸۹؛ گروسی و تقوی، ۱۳۸۷؛ غفاری و اونق، ۱۳۸۵؛ کشاورز و فداییان، ۱۳۸۶).

در این تحقیق، سرمایه اجتماعی مفهومی است که دارای دو بُعد ساختاری و کارکردی است. مؤلفه‌های بُعد ساختاری عبارت است از: برقراری شبکه‌های ارتباطی، عضویت و مشارکت در گروه‌ها و تبعیت از هنجارها و قوانین و مؤلفه‌های بُعد کارکردی شامل: اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم‌یافته، به دست آوردن اطلاعات و حمایت و دسترسی به منابع مختلف. فرض اولیه عضویت تمامی افراد نمونه در شبکه اجتماعی مجازی (Social Networking Sites) است و در ادامه بررسی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و تعیین میزان تأثیر هر یک از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و در نهایت بررسی شادکامی (Happiness) افراد است. بنابراین، پرسش‌های اصلی عبارت است از:

- آیا عضویت و مشارکت در شبکه اجتماعی مجازی باعث افزایش سرمایه اجتماعی می‌شود؟
- آیا افزایش سرمایه اجتماعی در فضای مجازی باعث افزایش شادکامی افراد می‌شود؟

۲. شبکه‌های اجتماعی

دانشمندان مفهوم شبکه اجتماعی را به عنوان استعاره‌ای برای توصیف مجموعه‌ای از روابط میان افراد به کار می‌برند. در این دیدگاه، مهم‌ترین مسئله روابط موجود در اجتماع است و واحد تشکیل‌دهنده ساخت جامعه با حداقل نوعی نظام رابطه‌ای در کوچکترین مقیاس آن فرض می‌شود. از منظر این دیدگاه، جامعه چیزی فراتر از افراد و روابط اجتماعی آنها نیست (چلبی، ۱۳۸۵: ۲۵). در دیدگاه شبکه، آنچه مورد مطالعه قرار می‌گیرد، روابط اجتماعی موجود بین مجموعه‌ای از افراد یا گروه‌ها و... است که از طریق آن می‌توان به تحلیل ساخت پرداخت. از همین روی، در تحلیل شبکه، بیشتر بر شکل و محتوا و رابطه بین گروه‌ها تأکید می‌شود تا تکیه بر خصوصیات و صفات کنشگران. این دیدگاه بر آن است که فرآیندهای اجتماعی و پیامدهای فردی، حتی با وجود ویژگی‌های فردی ثابت مثل جنسیت، اساساً از طریق الگوی روابط بین کنشگران در شبکه‌های اجتماعی تعریف و مشخص می‌شوند (Kurtosi, 2004، به نقل از لاکی، ۱۳۸۵).

ظهور فناوری‌های نوین ارتباطی دگرگونی بنیادینی را در ساختار تعاملات و ارتباطات انسانی ایجاد کرده است. پیامد این امر، شکل‌گیری نوع جدید از تعاملات انسانی است که امکان ارتباطات انسانی را به فراتر از زمان و مکان گسترش می‌دهد که به تبع آن سبب به وجود آمدن شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌گردد.

در دنیای مدرن، یکی از تکنولوژی‌هایی که دارای شبکه‌های اجتماعی مجازی گوناگون است، اینترنت است. اینترنت یک جریان وسیع و در حال رشد است که در دسترس شبکه‌های ارتباطی کامپیوتری قرار دارد. کاربرد گسترده اینترنت در سطح جهان، ارتباطات از مجرای کامپیوتر را تا این حد آسان کرده که مزیت‌های همه فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات از گذشته در ویژگی‌های اینترنت خلاصه می‌شوند (Lee and Lee, 2010).

محققان اظهار می‌کنند که استفاده از اینترنت روابط میان افراد را با تکنولوژی‌های پیشرفته بهبود می‌بخشد و شبکه‌های ارتباط اجتماعی را قوی‌تر می‌کند. جامعه می‌تواند از اطلاعات توزیع‌شده به صورت آنلاین بهره‌بردارد و اینکه این اطلاعات جامعه را بیشتر مؤثر و متصل می‌کند (Wellman, Haase and Hampton, 2001). یکی از بزرگترین نقاط قوت اینترنت این است که از محدودیت‌های فضا و زمان فراتر می‌رود و یک مکان مجازی برای ملاقات فراهم می‌آورد که از طریق آن افراد می‌توانند روابط اجتماعی خود را با دیگران حفظ کنند (Papacharissi, 2002). اینترنت به مردم امکان می‌دهد که با گسترش مرزهای

شبکه‌های ارتباط اجتماعی از زندگی واقعی به فضاهای مجازی، با توده‌ای از مخاطبان روبه‌رو شوند. بنابراین، تعاملات جهانی میان مردم را که علایق مشترک دارند پرورش می‌دهد (Ren and Kiesler, 2007).

امروزه، استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی روزبه‌روز محبوبیت بیشتری پیدامی‌کند. هم‌اکنون، سایت‌های شبکه اجتماعی، بعد از پورتال‌های بزرگی مثل یاهو یا ام‌اس‌ان و موتورهای جست‌وجو مانند گوگل، به پرستفاده‌ترین خدمات اینترنتی تبدیل شده‌اند. یکی از مهم‌ترین شبکه‌های اجتماعی در حال حاضر فیس‌بوک است. بر طبق جدیدترین آمار به‌دست‌آمده از ویکی‌پدیا، تعداد کاربران فیس‌بوک در ۲۴ آوریل ۲۰۱۲ حدود ۹۰۰ میلیون کاربر در جهان گزارش شده‌است (<http://fa.wikipedia.org>). فیس‌بوک در حال حاضر از ۴۷۰۰۰ دانشگاه، دبیرستان، کارمند و شبکه‌های منطقه‌ای تشکیل شده و ماهانه بیش از ۴۳٪ کاربران به این سایت مراجعه می‌کنند و هر کاربر به طور متوسط ۲۵ دقیقه در روز را در این سایت سپری می‌کند (Alexa, 2012). برنامه این شبکه اجتماعی آنلاین به کاربر این امکان را می‌دهد که پروفایل بسازد، تصویر خود را به نمایش بگذارد، آنلاین و آفلاین با دوستان خود ارتباط برقرار کند، پروفایل دیگران را مشاهده کند و دومین سایت پربیننده به‌شمار می‌آید.

۳. مفهوم شادکامی

از آنجاکه شادی یکی از هیجانات اساسی بشر است، هرکس به فراخور خود آن را تجربه می‌کند. اما، تعریف شادی به‌سادگی تجربه آن نیست. واژه شادکامی بیانگر ارزیابی کمال مطلوب از زندگی نیست، بلکه بیانگر یک درجه یا میزان است؛ همانند طول و وزن بیشتر یا کم‌تر بودن چیزی. به عبارت دیگر، واژه شادی میزان خوشایندی زندگی را می‌رساند. شادمانی صرفاً برای توصیف حالت یک فرد به‌کار می‌رود و قابل تعمیم به اجتماعات، اشیاء و وقایع نیست. می‌توان گفت شادکامی برای اشاره به جنبه خاصی از زندگی به‌کار نمی‌رود، بلکه کل زندگی فرد را مدنظر دارد.

افلاطون در کتاب جمهوری به سه عنصر در وجود انسان اشاره می‌کند که عبارت‌اند از: قوه عقل یا استدلال (Reason)، احساسات (Emotion) و امیال (Appetites). افلاطون شادی را حالتی از انسان می‌داند که بین این سه عنصر تعادل و هماهنگی وجود داشته‌باشد. ارسطو شادی را زندگی معنوی می‌داند (به نقل از آیزنک، ۱۳۷۸: ۱۰). جان لاک (John Locke) و

جرمی بنتام (Jeremy Bentham) بر آن‌اند که شادی مبتنی بر تعداد وقایع لذت‌بخش است. آرگیل (Argyle) و همکاران (۱۹۹۵) شادی را ترکیبی از وجود عاطفه مثبت، فقدان عاطفه منفی و رضایت از زندگی می‌دانند (به نقل از میرشاه جعفری و دیگران، ۱۳۸۱).

به نظر وینهوون (Veenhoven, 1988)، شادکامی به قضاوت فرد از درجه یا میزان مطلوبیت کیفیت زندگی اطلاق می‌شود. به عبارت دیگر، شادمانی به این معناست که فرد چقدر از زندگی خود لذت می‌برد. آیزنک شادکامی را «مجموع لذت‌ها، منهای دردها و ترکیبی از حداکثر عاطفه مثبت به اضافه حداقل عاطفه منفی» معرفی می‌کند (آیزنک، ۱۳۷۸: ۲۳). به نظر او، افرادی که در معیارهای شادمانی نمره بالا می‌آورند، عموماً افرادی شاد، خوشبین و سالم و از اینکه وجوددارند راضی هستند، زندگی را با ارزش می‌دانند و با جهان در صلح و تفاهم هستند. افراد شاد احساس امنیت بیشتری می‌کنند، آسان‌تر تصمیم می‌گیرند، روحیه مشارکتی بیشتری دارند و نسبت به کسانی که با آنها زندگی می‌کنند، بیشتر احساس رضایت می‌کنند (مایزر، ۲۰۰۲ به نقل از کشاورز و دیگران، ۱۳۸۷).

مرور اولیه بر آثار نوشتاری حدود چهار دهه گذشته، فرد شادکام و خوشبخت را این‌گونه تعریف می‌کند: «فرد سالم، با تحصیلات بالا، درآمد مناسب، برون‌گرا، خوش‌بین، بدون نگرانی، مذهبی، فرد متأهل با عزت نفس بالا، روحیه کاری و انتظارات معتدل از هریک از دو جنس و هوش بالا» (Helliwell and Putnam, 2004).

۴. مبانی نظری

در ادبیات سرمایه اجتماعی و به طور خاص از منظر جامعه‌شناسی، صاحب‌نظران متعددی به طرح دیدگاه‌های خود پرداخته‌اند که در این میان آراء و نظریه‌های کلمن، پاتنام و لین قرابت بیشتری با نقطه عزیمت مقاله حاضر در تحلیل نظری و سنجش تجربی سرمایه اجتماعی دارد؛ بدین لحاظ، مروری بر آرای این نظریه‌پردازان خواهیم داشت.

کلمن در بیان مفهوم سرمایه اجتماعی، کنش عقلانی را سرآغاز کارش قرار می‌دهد، اما فرضیه‌های فردگرایی بسیار افراطی را که اغلب همراه با آن است، رد می‌کند. از نظر او، سرمایه اجتماعی منبعی برای کنش و شیوه‌ای برای بیان ساختار اجتماعی در قالب الگوی کنش عقلانی است. کلمن در تعریف سرمایه اجتماعی، از نقش و کارکرد آن کمک گرفت و تعریفی کارکردی از سرمایه اجتماعی ارائه داد. به نظر او، سرمایه اجتماعی بخشی از ساختار اجتماعی است که به کنشگر اجازه می‌دهد تا با استفاده از آن به منافع خود

دست‌پیدا کند. روابط اجتماعی هنگامی به وجود می‌آیند که افراد کوشش می‌کنند از منابع فردی بهترین استفاده را به عمل آورند و او این روابط اجتماعی را به عنوان منابعی برای افراد در نظر می‌گیرد. کلمن این منابع اجتماعی ساختاری را دارایی سرمایه‌ای برای فرد یعنی سرمایه اجتماعی در نظر می‌گیرد (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۵۸-۴۶۲).

به نظر کلمن، سرمایه اجتماعی شیء واحد نیست، بلکه انواع چیزهای گوناگونی است که دو ویژگی مشترک دارند: همه آنها شامل جنبه‌هایی از یک ساختار اجتماعی هستند و دوم اینکه کنش‌های معین افرادی را که در درون ساختار هستند تسهیل می‌کنند. به عبارتی، کلمن در کار خود، سرمایه انسانی را به عنوان هدف غایی مطرح می‌کند و سرمایه اجتماعی را به عنوان ابزاری برای حصول به سرمایه انسانی به کار می‌برد و با استفاده از مفهوم سرمایه اجتماعی، سعی در شناخت نقش هنجارها و ارزش‌ها در داخل خانواده‌ها یا شبکه‌های اجتماعی داشت تا از این طریق بتوانند موجب تقویت سرمایه‌های انسانی شود (الوانی و سید نقوی، ۱۳۸۱: ۳-۴).

پاتنام مفهوم سرمایه اجتماعی را در مقیاسی متفاوت با کلمن به کار می‌گیرد. چارچوب نظریه پاتنام بیشتر در زمینه علوم سیاسی قرار گرفته است. پاتنام مفهوم سرمایه اجتماعی را فراتر از سطح فردی به کار می‌گیرد و به چگونگی کارکرد سرمایه اجتماعی در سطح منطقه‌ای و ملی و نوع تأثیرات سرمایه اجتماعی بر نهادهای دموکراتیک و در نهایت توسعه اقتصادی علاقه‌مند است. از نظر پاتنام، سرمایه اجتماعی وجوه گوناگون سازمان اجتماعی نظیر اعتماد، هنجارها و شبکه‌هاست که می‌تواند با تسهیل اقدامات هماهنگ، کارایی جامعه را بهبود بخشد. به نظر وی، این سرمایه نیز مانند سایر سرمایه‌ها موکد است و امکان دست‌یابی به اهداف مشخصی را فراهم می‌کند که بدون آن دسترس‌ناپذیر خواهد بود (پاتنام، ۱۳۸۴: ۲۸۵).

پاتنام سرمایه اجتماعی را با سه مؤلفه تعریف می‌کند که ویژگی سازمان‌های اجتماعی هستند که در مالکیت خصوصی هیچ‌یک از افرادی که از آن منتفع می‌شوند نیست:

۱. شبکه‌ها: پاتنام نیز مانند دیگر نظریه پردازان سرمایه اجتماعی، روابط اجتماعی افراد را به عنوان بُعد مهم سرمایه اجتماعی معرفی می‌کند. به نظر وی، شبکه‌ها در دو نوع افقی و عمودی هستند. در شبکه‌های افقی، شهروندانی عضویت دارند که از قدرت و وضعیت برابری برخوردار هستند و در شبکه‌های عمودی شهروندان نابرابر به وسیله روابط نابرابر مبتنی بر سلسله‌مراتب و وابستگی به هم پیوند دارند. پاتنام شبکه‌های عمومی یا

سلسله‌مراتبی را فاقد برقراری اعتماد و همکاری اجتماعی می‌داند، در حالی که کنش‌های افقی قوی در شبکه‌های مشارکت مدنی مانند انجمن‌های همسایگی، کانون‌های فرهنگی، هنری، تعاونی‌ها و باشگاه‌های ورزشی روی می‌دهد. به نظر او، شبکه‌های مشارکت مدنی یکی از اشکال ضروری سرمایه اجتماعی‌اند. به نظر پاتنام، هرچقدر این شبکه‌ها در جامعه‌ای متراکم‌تر باشند، احتمال بیشتری وجود دارد که شهروندان بتوانند در جهت منافع متقابل همکاری کنند و هرچه ساختار سازمانی افقی‌تر باشد، موفقیت نهادی آن در اجتماع بیشتر است (شارع‌پور، ۱۳۸۸: ۲۷).

۲. اعتماد: تأکید عمده پاتنام بر مفهوم اعتماد بود. اعتماد را یکی از عناصر ضرورت تقویت همکاری می‌داند که یک عنصر غیراختیاری و ناآگاهانه است. به نظر او، اعتماد مستلزم پیش‌بینی رفتار یک بازیگر مستقل است. شما برای انجام کاری صرفاً به این دلیل که فردی یا نهادی می‌گوید آن را انجام خواهد داد به او اعتماد نمی‌کنید، بلکه فقط به این دلیل به او اعتماد می‌کنید که با توجه به شناخت خود از خلق و خوی او و توانایی او حدس می‌زنید که او انجام این کار را برخواهدگزید و در جوامع کوچک و به‌هم‌پیوسته این پیش‌بینی بر اساس چیزی انجام می‌شود که برنارد ویلیامز آن را اعتماد صمیمانه می‌نامد؛ یعنی، اعتقادی که به آشنایی نزدیک با این فرد بستگی دارد. اما، در جوامع بزرگتر و پیچیده‌تر، یک اعتماد غیرشخصی‌تر یا شکل غیرمستقیمی از اعتماد ضرورت دارد و به نظر وی، اعتماد اجتماعی در جوامع مدرن پیچیده از دو منبع مرتبط یعنی هنجارهای معامله متقابل و شبکه‌های مشارکت مدنی ناشی می‌شود (پاتنام، ۱۳۸۴: ۲۹۲-۲۹۳).

۳. هنجارها: به نظر پاتنام، هنجارها هنگامی به وجود می‌آیند که یک عمل تجلیات بیرونی مشابهی برای تعداد دیگری از افراد دارد. هنجارها از طریق سرمشق‌شدن و اجتماعی‌شدن (از جمله آموزش مدنی) و نیز از طریق مجازات‌ها در افراد جامعه تلقین و تثبیت می‌شوند. به نظر وی، هنجارهایی که اعتماد را تقویت می‌کنند به علت اینکه هزینه معاملات را پایین آورده و همکاری را تسهیل می‌کنند، تقویت می‌شود. مهم‌ترین این هنجارها را معامله متقابل می‌داند. هنجار معامله متقابل یکی از مولدترین اجزای سرمایه اجتماعی است و جوامعی که در آنها از این هنجار پیروی می‌کنند، به گونه‌ای مؤثرتر می‌توانند بر فرصت‌طلبی فایق آمده و مشکلات عمل جمعی را حل کنند.

پاتنام این سه عنصر اصلی را در شناسایی مشارکت‌کنندگان به جای جامعه به عنوان فواید سرمایه اجتماعی در نظر می‌گیرد و در خصوص سرمایه اجتماعی چنین می‌گوید: «ایده

مرکزی نظریه سرمایه اجتماعی این است که شبکه‌های اجتماعی ارزشمند هستند. تماس‌های اجتماعی بر کارایی افراد و گروه‌ها تأثیر می‌گذارد» (Putnam, 2000: 18-19). او این اصطلاح را برای اشاره به اتصال‌های بین افراد و شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای متقابل و اعتمادی که در نتیجه آنها به وجود می‌آید، به کاربرد (فیلد، ۱۳۸۸: ۵۵).

از نظر لین، سرمایه اجتماعی مفهومی است که در شبکه‌های اجتماعی و روابط اجتماعی ریشه دارد. سرمایه‌گذاری در این شکل سرمایه نه بر روی فرد، بلکه در روابط صورت می‌گیرد؛ یعنی، افراد برای دستیابی به سود، در تعاملات شرکت می‌کنند. لذا، سرمایه اجتماعی را به عنوان دارایی و سرمایه‌ای رابطه‌ای (Relational Asset)، از دارایی و کالاهای جمعی مانند فرهنگ، هنجارها، اعتماد و... متمایز می‌سازد.

لین سرمایه اجتماعی را به مثابه منابع نهفته (Embeded Resource) در ساختار اجتماعی تعریف می‌کند که با کنش‌های هدفمند قابل دسترسی یا گردآوری است. بنا بر این تعریف، از نظر لین، سرمایه اجتماعی از سه جزء تشکیل شده است: منابع نهفته در ساختار اجتماعی، قابلیت دسترسی افراد به این گونه منابع اجتماعی و استفاده یا گردآوری این گونه منابع اجتماعی در کنش‌های هدفمند. بنابراین، در تعریف لین، سرمایه اجتماعی شامل سه عنصر متقاطع ساختاری و کنش است: ساختاری (منابع به کارگرفته شده)، فرصت (دسترس و قابلیت وصول) و گونه‌های جهت‌گیری شده کنش‌ها (Lin, 2000: 6-10).

لین در ارتباط با منابع نهفته در ساختار اجتماعی به دو نوع «منابع شبکه‌ای» و «منابع ارتباطی» اشاره دارد. «منابع شبکه‌ای» به منابع نهفته در شبکه‌های خودی (Ego-Network) اشاره دارد، در حالی که منابع ارتباطی به منابع مستتر و آشنایانی که به عنوان یاری‌دهنده در کنش‌های ابزاری استفاده می‌شود مربوط است. بنابراین، منابع شبکه‌ای نشان‌دهنده منابع قابل دسترس و منابع ارتباطی نشان‌دهنده منابع بسیج‌شده در کنش‌های ابزاری (Instrumental Action) هستند.

اگر فرض شود که سرمایه اجتماعی می‌کوشد به منابع ارزشمند در روابط اجتماعی دست‌یابد، موقعیت‌های شبکه‌ای می‌باید دسترسی به منابع نهفته بهتر را تسهیل کند، نه اینکه ضرورتاً آن را تعیین کند. اینکه چه نوع موقعیت‌های شبکه‌ای منابع را برای دستیابی به سود و منفعت فرامی‌خوانند، به نوع منابع مورد انتظار فرد بستگی دارد (Lin, 8-12).

لین بر آن است که شبکه‌ها و روابط باز احتمال دستیابی به پیوندها و استفاده از آنها برای رسیدن به منابعی که در حوزه اجتماعی فرد وجود ندارد و نیز فرصت دستیابی به

منابع و سودهای ابزاری را افزایش می‌دهد. از سوی دیگر، یک شبکه مترکام‌تر با روابط صمیمی و متقابل بین اعضا ممکن است احتمال بسیج دیگرانی را که منابع و منافع مشترکی دارند، برای حفظ منابع کیفی افزایش دهد (Lin, 14).

۵. چارچوب نظری

دیدگاه شبکه با مطالعه روابط اجتماعی موجود بین مجموعه‌ای از افراد، به تحلیل ساخت اجتماعی می‌پردازد و ضمن اینکه به کل ساخت توجه می‌کند، الگوی روابط موجود در داخل ساخت را نیز مورد بررسی قرار می‌دهد. بنابراین، نقطه تمرکز دیدگاه شبکه این است که به جای توجه و تأکید بر کنشگران و ویژگی‌های فردی‌شان به عنوان واحد تحلیل، به ساختار روابط بین این کنشگران توجه می‌کند (Kurtosi, 2004: 1). پیوندها و روابط که بحث اصلی دیدگاه شبکه‌اند، به عنوان «سرمایه اجتماعی» محسوب می‌شوند. ریشه سرمایه اجتماعی شبکه به ارتباطات و شبکه‌های اجتماعی برمی‌گردد. ایده سرمایه اجتماعی به طور کلی به تأثیر روابط اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی بر رفتار اجتماعی افراد و گروه‌ها می‌پردازد. محققانی مثل جیمز کلمن روی ساختارهای اجتماعی متمرکز می‌شوند که بررسی کنند چطور این ساختارها رفتار فردی را در سطح فردی محدود و تسهیل می‌کنند، در صورتی که اندیشمندان دیگری بر نتیجه حاصل در سطح جمعی تمرکز می‌کنند. سرمایه اجتماعی می‌تواند در روابط بین خانواده، دوستان و همسایگان، در محیط کار، در کلیسا، در انجمن‌های مدنی حتی احتمالاً در «جوامع مجازی» اینترنتی متجلی شود. موضوعی که در این میان مورد توجه است، توانایی اینترنت برای ساختن انواع مختلف گروه‌های اجتماعی و رابطه میان تولید سرمایه اجتماعی و استفاده از این جامعه است. درحالی‌که اشخاص در شبکه‌های اجتماعی وب حضور دارند، در این ساختار برای خود جایگاهی دارند که می‌تواند برای آنها سودمند و یا گاهی مخرب باشد که متناسب با این موضوع، دو رویکرد بدبینانه و خوشبینانه مطرح می‌شود:

رویکرد بدبینانه: کاستلز جهان شبکه‌ای را باعث بیگانگی انسان‌ها از یکدیگر و غریبه‌انگاشتن هم می‌داند و می‌گوید: در شرایطی که کارکرد و معنا دچار دوگانگی ساختاری هستند، الگوهای ارتباط اجتماعی بیش از پیش دچار تنش می‌شوند و وقتی ارتباط به معنای دادوستد مفهومی از میان می‌رود، وقتی دیگر هیچ‌گونه ارتباطی حتی به صورت ارتباط خصمانه وجود نداشته‌باشد، گروه‌های اجتماعی و افراد از یکدیگر بیگانه

می‌شوند و یکدیگر را به چشم غریبه و نهایتاً به منزله یک تهدید می‌نگرند. در این روند، از آنجاکه هویت‌های خاص‌تر و مشارکت در آنها هرچه دشوارتر می‌شود، تجزیه و پراکندگی اجتماعی گسترش می‌یابد (کاستلز، ۱۳۸۵: ۲۹-۳۰). این امر به نوبه خود زمینه‌ساز از بین رفتن احساس شادکامی در افراد می‌گردد.

رویکرد خوشبینانه: ذیل این رویکرد، بر اساس نظرهای اندیشمندانی مانند کلمن و پاتنام و با توجه به سرمایه اجتماعی به‌وجودآمده حاصل از حضور فرد در شبکه‌های اجتماعی مجازی، می‌توان گفت که حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی سبب افزایش سرمایه اجتماعی و در نتیجه افزایش شادکامی افراد می‌گردد.

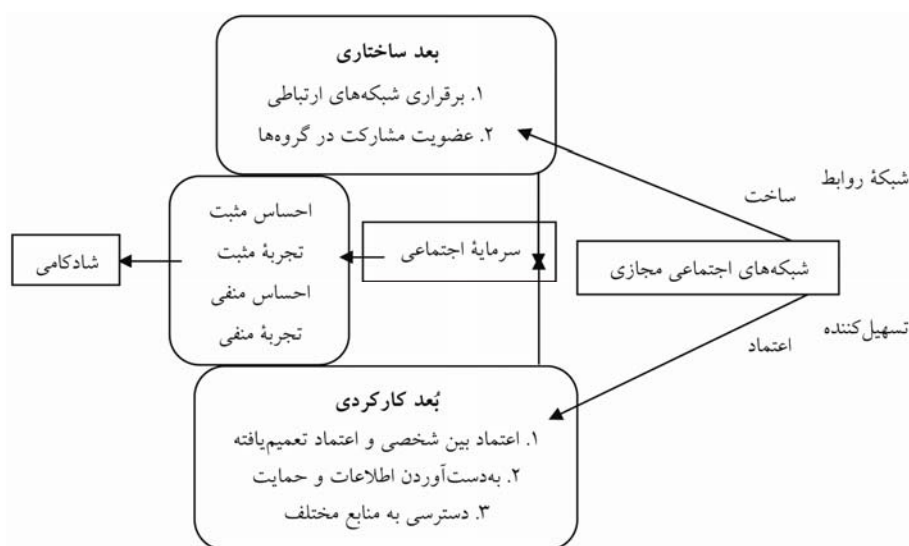
پاتنام استدلال می‌کند که افرادی که از نظر روابط اجتماعی مهارت بیشتر دارند و بهتر می‌توانند با مردم رابطه برقرار کنند، نسبت به افرادی که از نظر مالی غنی‌تر ولی روابط اجتماعی مطلوبی ندارند، شادمان‌تر هستند. به نظر او، سرمایه اجتماعی عبارت است از ارتباطاتی که بین مردم وجود دارد و محل زندگی آنها را از نظر روابط غنی می‌سازد. او بر آن است که سرمایه اجتماعی در واقع یک پیش‌بینی‌کننده قوی برای تعیین میزان شادمانی افراد و کیفیت زندگی در اجتماع است. بنابراین، بر اساس دیدگاه صاحب‌نظران سرمایه اجتماعی چون پاتنام و لین، از میان عوامل اجتماعی تأثیرگذار بر شادکامی، می‌توان سرمایه اجتماعی را مهم‌ترین عامل در نظر گرفت، که این سرمایه در شبکه‌های اجتماعی مختلف مانند «شبکه‌های اجتماعی مجازی» شکل می‌گیرد.

در این پژوهش، شبکه‌های اجتماعی مجازی را در دو بُعد ساختاری و بُعد کارکردی مورد بررسی قرار داده‌ایم. در بُعد ساختاری سه فرضیه مطرح گردیده که به بررسی تأثیر عضویت و مشارکت در شبکه‌های اجتماعی مجازی به برقراری شبکه‌های ارتباطی، عضویت مشارکت در گروه‌ها و تبعیت از هنجارها و قوانین پرداخته شده است و در بُعد کارکردی به بررسی اثرگذاری عضویت و مشارکت در شبکه‌های اجتماعی مجازی به اعتماد بین‌شخصی و اعتماد تعمیم‌یافته، به دست آوردن اطلاعات و حمایت و دسترسی به منابع مختلف پرداخته شده است.

سپس، بر طبق نظریه لین که بر این نظر است که عناصر سرمایه اجتماعی مستقیم و یا غیرمستقیم بر سلامتی جسمی و روانی و رضایتمندی از زندگی و شادکامی اثر می‌گذارد، شادکامی را ترکیبی از تجربه مثبت، احساس مثبت، تجربه منفی و احساس منفی در نظر گرفته‌ایم که در این راستا ۴ فرضیه دیگر مطرح گردیده است که در آنها به اثرگذاری

سرمایه اجتماعی به احساس مثبت و منفی و همچنین به اثرگذاری سرمایه اجتماعی بر تجربه مثبت و منفی کاربران پرداخته شده است. مدل زیر خلاصه چارچوب نظری تحقیق را نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی مجازی، ابعاد سرمایه اجتماعی، ابعاد شادکامی و نحوه ارتباط آنها با هم دیده می‌شود.

۶. مدل تحقیق

۷. روش تحقیق

این تحقیق به روش پیمایش اجتماعی (Social Survey) انجام گرفته و واحد تحلیل و نیز سطح مشاهده فرد است. پرسشنامه مورد استفاده از دو پرسشنامه سرمایه اجتماعی و شادکامی مونس تشکیل شده است که اطلاعات با استفاده از نرم افزار پرسشنامه‌ساز (Email Questionnaire) از فضای سایبر جمع‌آوری شده است.

جامعه آماری شامل «کلیه کاربران ایرانی ۱۵ تا ۵۵ ساله عضو شبکه اجتماعی مجازی فیس‌بوک» است. داده‌های حاصل با استفاده از نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای، از نمونه‌ای ۲۵۵ نفره و به مدت ۳ ماه (بهمن و اسفند ۹۰ و فروردین ۹۱) جمع‌آوری شده است. جامعه آماری به ۴ دسته تقسیم شده و در هر دسته ۴ بلوک و در هر بلوک ۱۶

نفر به صورت تصادفی انتخاب شده‌اند. جامعه شامل افراد عضو در شبکه فیس‌بوک ساکن در مناطق شمال، جنوب، غرب و مرکز ایران و همچنین بلوک‌های شهرهای مرکزی استان‌ها در این مناطق است.

جدول ۱. تعریف عملیاتی متغیرها

متغیر	تعریف عملیاتی	سطح سنجش
عضویت و مشارکت در شبکه اجتماعی مجازی	عضویت و مشارکت در شبکه اجتماعی مجازی با متغیرهایی از جمله ماندگاری در شبکه، میزان استفاده از شبکه و نوع استفاده سنجیده می‌شود.	فاصله‌ای
برقراری شبکه‌های ارتباطی	منظور برقراربودن یا وجود شبکه‌های ارتباطی بین افراد نمونه با دیگران و میزان گستردگی و میزان این تماس‌هاست. این روابط را با میزان ارتباط افراد نمونه با افراد عضو شبکه اجتماعی مجازی در طی یک هفته می‌سنجیم.	فاصله‌ای
عضویت و مشارکت در گروه‌ها	عضویت و مشارکت افراد نمونه در گروه‌ها و سازمان‌ها از طریق سنجش تعداد عضویت آنها در گروه‌ها و میزان مشارکت آنان در فعالیت‌های مربوط اندازه‌گیری می‌شود.	فاصله‌ای
تبعیت از هنجارها و قوانین	تبعیت از هنجارهای اجتماعی، پیروی از قواعد رسمی و غیررسمی موجود در یک جامعه است که مورد قبول اکثریت اعضای آن جامعه باشد. برای سنجش این مؤلفه، میزان پیروی افراد از هنجارها و ملاک‌های مورد قبول و عرفیات آن شبکه اجتماعی سنجیده می‌شود.	فاصله‌ای
اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم‌یافته	اعتماد شخصی، اعتماد به افراد خاص است؛ شامل اعتماد به اعضای خانواده و دوستان. برای سنجش آن از میزان اعتماد فرد به دوستان نزدیک و دور، اقوام نزدیک و دور و سایر افرادی که فرد با آنها در محیط شبکه اجتماعی در تماس است، پرسیده می‌شود. اعتماد تعمیم‌یافته به معنی داشتن نوعی حس اعتماد نسبت به افراد ناشناخته و گروه‌های مختلف آن شبکه اجتماعی است. برای سنجش این نوع اعتماد، از میزان اعتماد افراد نمونه به فضای عمومی و گروه‌های مختلف شبکه اجتماعی سؤال می‌شود.	فاصله‌ای
به‌دست‌آوردن اطلاعات و حمایت	مربوط به سهولت دسترسی به اطلاعات، شناخت و آگاهی‌های مورد نیاز برای انجام امور زندگی و جلب حمایت‌های لازم برای انجام امور و حل مشکلات مختلف در زندگی افراد است. بخشی از این اطلاعات و حمایت‌ها مربوط به امور فردی و بخشی دیگر مربوط به نیازهای عمومی است.	فاصله‌ای
دسترسی به منابع مختلف	میزان دسترسی به منابع انسانی مربوط به امکان ارتباط با افراد ذی‌نفوذ برای انجام آسان‌تر امور مختلف و حل مشکلات پیش‌آمده است. این افراد ذی‌نفوذ قاعدتاً افرادی هستند که در موقعیت‌های تصمیم‌گیری قرار گرفته‌اند.	فاصله‌ای
شادکامی	استفاده از مقیاس روان‌شناسی مونس برای اندازه‌گیری شادکامی کوتاه‌مدت	فاصله‌ای

طیف مورد استفاده برای سنجش مؤلفه‌های فوق، طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای بوده است. برای بررسی اعتبار، از اعتبار صوری استفاده شده که با نظر و قضاوت داوران و متخصصان این رشته، مفاهیم اصلی تحقیق مورد ارزیابی داوران قرار گرفته است؛ همچنین، پرسشنامه شادکامی مونس مربوط به متغیر وابسته (شادکامی) یک پرسشنامه استاندارد است. در این تحقیق دو سازه وجود دارد: عضویت و مشارکت در شبکه اجتماعی مجازی و سرمایه اجتماعی، که از اعتبار قابل قبولی برخوردارند. به منظور بررسی پایایی متغیرهای اصلی تحقیق، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده و تمام شاخص‌ها از ضریب بالای ۰/۷۰ برخوردار بوده‌اند.

۸. یافته‌ها

۳۳/۶٪ نمونه را زنان و ۵۷/۱٪ را مردان تشکیل می‌دادند. میانگین سن بین ۱۲ تا ۵۶ سال که حدود ۴۴٪ کمتر از ۲۰ سال داشته‌اند و این از فعالیت بیشتر نوجوانان و جوانان در این شبکه اجتماعی نشان دارد. حدود ۶۰٪ افراد نمونه، تحصیلات دیپلم و لیسانس دارند.

۳۸/۴٪ افراد نمونه حدود دو سال است که در سایت فیس‌بوک عضویت دارند و کمترین فراوانی (۸/۶٪) مربوط به افرادی است که ۶ ماه است در این سایت عضو هستند. همچنین، ۴۲/۴٪ روزی چند ساعت را در این سایت سپری می‌کنند. حدود ۷۰٪ فعالیت بسیاری در این گونه موارد دارند: مطالعه مطالبی که افراد مختلف گذاشته‌اند، دیوارنویسی، نوشتن احوال روزانه و پیدا کردن دوستان قدیمی.

میانگین مؤلفه برقراری شبکه‌های ارتباطی ۵۰/۳۶ با انحراف معیار ۶/۷۳، میانگین عضویت و مشارکت در گروه‌ها ۲۹/۹۶ با انحراف معیار ۷/۵ و میانگین تبعیت از هنجارها و قوانین ۳۷/۱۵ با انحراف معیار ۶/۵۷ است. همچنین، مؤلفه‌های اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم‌یافته با میانگین ۲۲/۳۲ و انحراف معیار ۵/۶۹، به‌دست آوردن اطلاعات و حمایت با میانگین ۴۶/۸۴ و انحراف معیار ۸/۵۴ و دسترسی به منابع مختلف با میانگین ۱۵/۳ و انحراف معیار ۳/۶ است.

از نکات قابل توجه اینکه مردان از زنان شادکام‌ترند و شادکامی در افراد کمتر از ۲۰ سال بیشتر است. همچنین، متوسط سرمایه اجتماعی در افراد تحصیل‌کرده بیشتر بوده و افراد دیپلم و زیر ۲۰ سال مشارکت بیشتری در این سایت اجتماعی دارند.

جدول ۲. ماتریس عضویت و مشارکت در شبکه اجتماعی مجازی و سرمایه اجتماعی

متغیرها	عضویت و مشارکت در شبکه اجتماعی مجازی	برقراری شبکه ارتباطی	عضویت و مشارکت در گروه‌ها	تبعیت از هنجارها و قوانین	اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم یافته	به دست آوردن اطلاعات و حمایت	دسترسی به منابع مختلف
عضویت و مشارکت در شبکه اجتماعی مجازی	۱						
برقراری شبکه ارتباطی	۰.۵۵۹	۱					
عضویت و مشارکت در گروه‌ها	۰.۶۱۴	۰.۴۵۲	۱				
تبعیت از هنجارها و قوانین	۰.۷۳۴	۰.۴۹۶	۰.۶۶۳	۱			
اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم یافته	۰.۷۹۲	۰.۴۶۷	۰.۴۷۸	۰.۸۰۶	۱		
به دست آوردن اطلاعات و حمایت	۰.۷۹۰	۰.۵۲۸	۰.۶۴۲	۰.۸۴۰	۰.۷۹۴	۱	
دسترسی به منابع مختلف	۰.۸۰۸	۰.۵۱۱	۰.۵۶۸	۰.۷۱۲	۰.۸۳۵	۰.۸۱۶	۱

عضویت و مشارکت در شبکه اجتماعی مجازی با تمامی مؤلفه‌های بعد ساختاری و کارکردی متغیر سرمایه اجتماعی رابطه معنادار دارد. همبستگی مستقیم (مثبت) بین عضویت و مشارکت در شبکه اجتماعی مجازی و سایر متغیرها مشاهده شده است.

جدول ۳. ماتریس همبستگی سرمایه اجتماعی و شادکامی

متغیرها	سرمایه اجتماعی	احساس مثبت	تجربه مثبت	احساس منفی	تجربه منفی
سرمایه اجتماعی	۱				
احساس مثبت	۰.۵۲۳	۱			
تجربه مثبت	۰.۵۲۹	۰.۵۸۰	۱		
احساس منفی	-۰.۴۳۵	-۰.۴۲۰	-۰.۴۴۱	۱	
تجربه منفی	-۰.۴۴۵	-۰.۴۸۳	-۰.۵۷۸	۰.۴۶۵	۱

متغیر سرمایه اجتماعی با تمامی مؤلفه‌های متغیر شادکامی رابطه معنی‌داری دارد. همچنین، بین سرمایه اجتماعی و احساس و تجربه منفی همبستگی غیرمستقیم (منفی) وجود داشته‌است. در ادامه، برای تحلیل چندگانه، از مدل رگرسیون استفاده شده‌است.

جدول ۴. تبیین عضویت و مشارکت در شبکه‌های اجتماعی مجازی

متغیرها	ضریب بتا (B)	انحراف استاندارد	ضریب استاندارد شده بتا (Beta)	مقدار آماره t	سطح معنی‌داری (Sig)
مقدار ثابت	۶۸.۹۱۹	۶.۷۸۴	۰	۱۰.۱۵۹	۰.۰۰۰
عضویت و مشارکت در شبکه‌های اجتماعی مجازی	۴.۱۶۰	۰.۲۰۴	۰.۸۸۰	۲۰.۳۸۵	۰.۰۰۰

با توجه به سطح معنی‌داری، ضرایب رگرسیونی معنادار بوده و با توجه به ضریب تعیین (۰/۶۷۲)، می‌توان نتیجه گرفت که ۶۷٪ از تغییرات متغیر وابسته به کمک متغیر مستقل قابل تبیین است. همچنین، بر پایه مدل حاصل، با افزایش عضویت و مشارکت در شبکه‌های اجتماعی مجازی، میزان سرمایه اجتماعی افزایش خواهد یافت.

جدول ۵. تبیین سرمایه اجتماعی

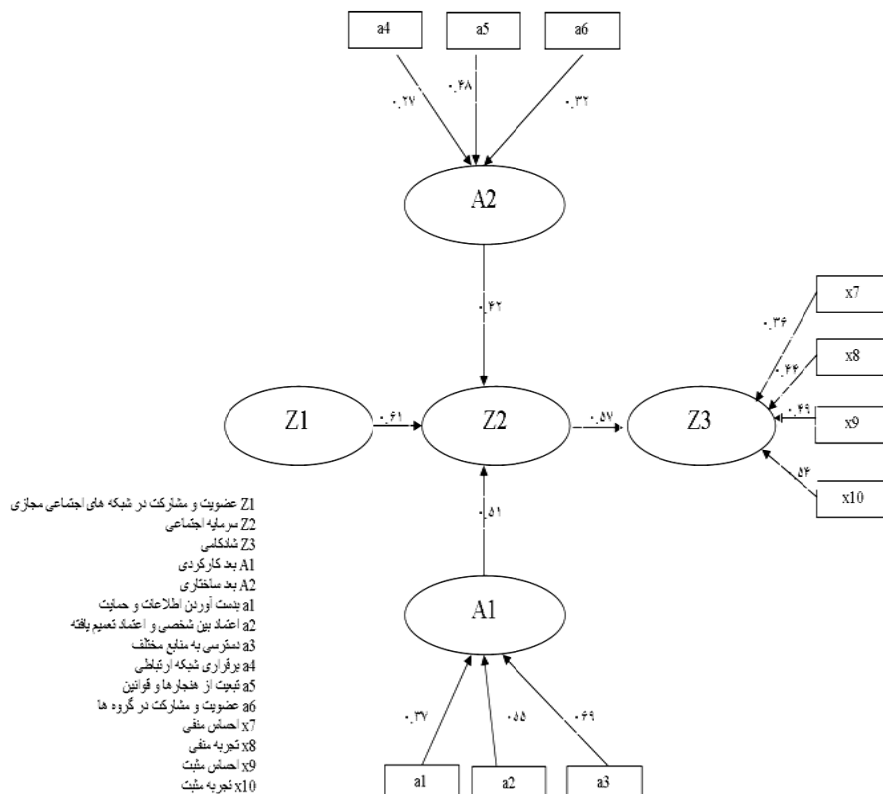
متغیرها	ضریب بتا (B)	انحراف استاندارد	ضریب استاندارد شده بتا (Beta)	مقدار آماره t	سطح معنی‌داری (Sig)
مقدار ثابت	-۲۶.۰۱۶	۳.۰۰۲	۰	-۸.۶۶۶	۰.۰۰۰
سرمایه اجتماعی	۰.۱۶۸	۰.۰۱۵	۰.۶۱۹	۱۱.۵۶۸	۰.۰۰۰

با توجه به نتایج حاصل، هرچقدر سرمایه اجتماعی بیشتر باشد، افراد شادکام‌تر خواهند بود. به منظور تحلیل و ترسیم مسیر ارتباط متغیرها با یکدیگر و دنبال کردن زنجیره علی موجود، از مدل لیزرل استفاده شده که نتایج حاصل به شرح زیر است:

جدول ۶. شاخص‌های معادله ساختاری

شاخص	شاخص AGFI	شاخص کای دو	مقدار p	شاخص RMSEA	شاخص NFI
۰.۹۳	۰.۸۸	۱۲.۶۳	۰.۶۲	۰.۰۳۴	۰.۹۱

با توجه به جدول، مقدار GFI در مدل ۰/۹۳ است که حاکی از تطابق مدل با داده‌های تجربی است. شاخص کای دو برابر ۱۲/۶۳ و مقدار p برابر ۰/۶۲ است و این گویای آن است که فرض صفر پذیرفته شده و مدل برازش داده شده مناسب است.

نمودار ۱. خروجی نرم افزار آموس

در نمودار خروجی نرم‌افزار آموس، مدل تحقیق تأیید می‌شود. این نرم‌افزار بعد از ورود همهٔ سؤالات پرسشنامه، به صورت کاملاً مستقل به بررسی ارتباط متغیرها با یکدیگر می‌پردازد؛ در نهایت، بهترین ارتباط را در شکل یک مدل خروجی ارائه می‌دهد. در تحلیل نمودار خروجی، بعد از بررسی موارد جدول شاخص‌های معادلهٔ ساختاری، که برازندگی مدل را تأیید می‌کنند، به بررسی شکل مدل و ترتیب قرارگرفتن متغیرها پرداخته‌ایم. در این بررسی، مشاهده می‌شود که خروجی نرم‌افزار با مدل پیشنهادی تحقیق هماهنگ است. در نتیجه، مدل تحقیق تأیید می‌شود و فرضیهٔ اصلی تأیید شده است. بنابراین، با توجه به یافته‌های بالا، مدل تحقیق در جامعه قابل اجراست. عضویت و مشارکت افراد در شبکه‌های اجتماعی بر مؤلفه‌های متغیر سرمایه اجتماعی (در دو بُعد کارکردی و ساختاری) تأثیر می‌گذارد؛ همچنین، با افزایش سرمایه اجتماعی، میزان شادکامی افراد افزایش پیدامی‌کند.

۹. نتیجه‌گیری و بحث

با توجه به یافته‌های تحقیق، عضویت و مشارکت در شبکه اجتماعی مجازی، بر ابعاد ساختاری و کارکردی سرمایه اجتماعی تأثیر می‌گذارد. افراد با عضویت و مشارکت در این سایت شبکه‌های اجتماعی، مواردی بدین شرح را به دست می‌آورند: افزایش شبکه‌های ارتباطی، عضویت در گروه‌های مختلف، تبعیت از هنجارها و قوانین، ایجاد اعتماد به دیگران و گروه‌ها، به دست آوردن اطلاعات و حمایت و در نهایت دسترسی به منابع مختلف. افزایش سرمایه اجتماعی در این سایت شبکه‌های مجازی بر تجربه و احساس مثبت تأثیر افزایشی و بر تجربه و احساس منفی تأثیر کاهشی می‌گذارد که در نهایت این احساس و تجربه‌ها به افزایش شادکامی منجر می‌شود. در واقع، عضویت و مشارکت در شبکه‌های اجتماعی مجازی باعث افزایش سرمایه اجتماعی و در ادامه شادکامی افراد می‌شود. در تأیید یافته‌های تحقیق حاضر، می‌توان به تحقیقات دیگران (Helliwell and Putnam, 2004؛ Lee and Lee, 2010؛ محسنی و همکاران، ۱۳۸۵؛ دهقان و نیکبخش، ۱۳۸۵؛ مستقیمی و واسعی‌زاده، ۱۳۸۹؛ Hart, 2011؛ Oswald؛ Chou and Lim, 2010؛ Papacharissi, 2009؛ and Baker, 2010؛ ماجدی و لهسایی‌زاده، ۱۳۸۵؛ رضوی‌زاده هروی، ۱۳۸۸؛ کامران و ارشادی، ۱۳۸۸؛ Welshman, 2006؛ Abbott and Freeth, 2008؛ Gupta؛ Sharma and Malhotra, 2010؛ Gundelach and Kreiner, 2004؛ Bjornskor, 2008؛ Mota؛ Chan and Lee, 2006؛ Miller and Boys, 2010؛ Ram, 2010؛ and Kumar, 2010

Bartolini, 2006, and Trigo, 2008؛ چلبی و موسوی، ۱۳۸۷؛ ماجدی و لهسایی‌زاده، ۱۳۸۵؛ نوغانی، فولادیان و ازغندی، ۱۳۸۹؛ گروسی و نقوی، ۱۳۸۶؛ غفاری و اونق، ۱۳۸۵؛ کشاورز و فداییان، ۱۳۸۷ اشاره کرد.

کلمن بر آن است که سرمایه اجتماعی بخشی از ساختار اجتماعی است که به کنشگر اجازه می‌دهد تا با استفاده از آن به منافع خود دست پیدا کند. روابط اجتماعی هنگامی به وجود می‌آیند که افراد می‌کوشند از منابع فردی بهترین استفاده را به عمل آورند و او این روابط اجتماعی را به عنوان منابعی برای افراد در نظر می‌گرفت. کلمن این منابع اجتماعی ساختاری را دارایی سرمایه‌ای برای فرد یعنی سرمایه اجتماعی در نظر می‌گیرد. به نظر او، سرمایه اجتماعی شیء واحد نیست، بلکه انواع چیزهای گوناگونی است که دو ویژگی مشترک دارند: همه آنها شامل جنبه‌هایی از یک ساختار اجتماعی هستند و دوم اینکه کنش‌های معین افرادی را که در درون ساختار هستند، تسهیل می‌کنند. او با استفاده از مفهوم سرمایه اجتماعی، سعی در شناخت نقش هنجارها و ارزش‌ها در داخل خانواده‌ها یا شبکه‌های اجتماعی دارد تا از این طریق بتواند موجب تقویت سرمایه‌های انسانی شوند.

به نظر پاتنام، سرمایه اجتماعی نیز مانند سایر سرمایه‌ها مولد است و امکان دستیابی به اهداف مشخصی را فراهم می‌کند که بدون آن دسترس‌ناپذیر خواهد بود. به نظر وی، شبکه‌های مشارکت مدنی یکی از اشکال ضروری سرمایه اجتماعی‌اند. پاتنام بر این نظر است که هرچقدر این شبکه‌ها در جامعه‌ای متراکم‌تر باشند، احتمال بیشتری وجود دارد که شهروندان بتوانند در جهت منافع متقابل همکاری کنند و هرچه ساختار سازمانی افقی‌تر باشد، موفقیت نهادی آن در اجتماع بیشتر است.

همچنین، لین نتایج سرمایه‌گذاری افراد را در روابط و شبکه‌های اجتماعی در ارتباط با دو نوع کنش ابزاری و کیفی طبقه‌بندی می‌کند. برای کنش ابزاری، سه گونه سود را بیان می‌کند: سود اقتصادی (ثروت)، سود سیاسی (قدرت) و سود اجتماعی (شهرت). کنش کیفی سرمایه اجتماعی ابزاری برای تحکیم منابع و حفظ آن در مقابل از دست دادن و فقدان احتمالی منابع است. این نوع کنش موجب پیوند افرادی می‌شود که منافع و علایق مشترک دارند و لین در کنش کیفی نیز سه نوع سود را طبقه‌بندی می‌کند: سلامتی جسمی، سلامتی روانی و رضایتمندی از زندگی. سلامتی جسمی مستلزم حفظ توان کارکردی جسمانی و رهایی از بیماری و صدمه و آسیب است. سلامتی روانی توانایی تحمل فشارها و استرس‌ها و حفظ تعادل احساسی و شناختی را منعکس می‌کند و رضایتمندی از زندگی نیز

خوش‌بینی و رضایت از حوزه‌های گوناگون زندگی مانند خانواده، ازدواج، کار، سلامت اجتماعی و محیط زیست را بیان می‌کند.

به طور کلی، صاحب‌نظران علوم اجتماعی عضویت و مشارکت در گروه‌های مختلف را راهی بر افزایش سرمایه اجتماعی می‌دانند که افزایش این سرمایه، نمود روشنی در زندگی افراد از جمله افزایش اعتماد و حمایت، دسترسی به اطلاعات و منابع دارد که به واسطه این امکانات، آرامش روحی بیشتر و در نهایت شادی افراد افزایش پیدامی‌کند.

منابع

- آیزنک، مایکلف (۱۳۷۸). روان‌شناسی شادی، ترجمه محمد فیروزبخت و خلیل بیگی، تهران: بدر.
- الوانی، سید مهدی؛ و میرعلی سیدنقوی (۱۳۸۱). «سرمایه اجتماعی: مفاهیم و نظریه‌ها»، فصلنامه مطالعات مدیریت بهبود و تحول، ش ۳۳ و ۳۴.
- باستانی، سوسن (۱۳۸۲). «جزوه درس تحلیل شبکه در جامعه‌شناسی»، دانشگاه الزهرا.
- پاتنام، رابرت (۱۳۸۴). «جامعه برخوردار، سرمایه اجتماعی و زندگی عمومی»، سرمایه اجتماعی: اعتماد، دموکراسی و توسعه، گردآوری کیان تاجبخش، ترجمه افشین پاکباز و حسین پویان، تهران: شیرازه.
- تاجبخش، کیان (۱۳۸۴). «مصاحبه کیان تاجبخش با دکتر پاتنام (تدوین)»، سرمایه اجتماعی: اعتماد، دموکراسی و توسعه، تهران: شیرازه.
- چلبی، مسعود (۱۳۸۵). تحلیل اجتماعی در فضای کنش، تهران: نی.
- چلبی، مسعود؛ و سید محسن موسوی (۱۳۸۷). «بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر شادمانی در سطوح خرد و کلان»، مجله جامعه‌شناسی ایران، س ۹، ش ۱ و ۲.
- دهقان دهنوی، آزاده (۱۳۸۶). «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و موقعیت شغلی دانشجویان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته پژوهش علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی دانشگاه الزهرا.
- دهقان، علیرضا؛ و مرسته نیکبخش (۱۳۸۵). «مطالعه شیوه رفتار افراد در محیط مجازی: شکل‌گیری روابط صمیمانه در اتاق‌های گپ‌زنی اینترنت»، نشریه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ش ۲.
- رضوی‌زاده هروی، ندا (۱۳۸۸). «رابطه سرمایه اجتماعی و سلامت روان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی گرایش پژوهشگری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- شارع‌پور، محمد (۱۳۸۸). جامعه‌شناسی شهری، تهران: سمت.
- فیلد، جان (۱۳۸۸). سرمایه اجتماعی، ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رمضانی، تهران: کویر.
- غفاری، غلامرضا؛ و نازمحمد اونیق (۱۳۸۵). «سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی»، مجله مطالعات اجتماعی ایران، ش ۱.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۵). عصر اطلاعات، قدرت هویت، ترجمه حسن چاوشیان، تهران: طرح نو.

۲۲ شبکه‌های اجتماعی مجازی و شادکامی

- کامران، فریدون؛ و خدیجه ارشادی (۱۳۸۸). «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی شبکه و سلامت روان»، فصلنامه پژوهش اجتماعی، س ۲، ش ۳.
- کشاورز، امیر؛ حسین مولوی؛ و مهرداد کلانتری (۱۳۸۷). «رابطه بین سرزندگی و ویژگی‌های جمعیت‌شناختی با شادکامی در مردم شهر اصفهان»، مجله مطالعات روان‌شناختی، دوره چهارم، ش ۴.
- کشاورز، امیر؛ و محبوبه فداییان (۱۳۸۶). «بررسی عوامل تأثیرگذار بر میزان شادکامی»، مجله روان‌شناسی کاربردی، دوره دوم، ش ۵.
- کلمن جیمز (۱۳۷۷). بنیادهای نظریه اجتماعی، تهران: نی.
- گروسی، سعیده؛ و علی نقوی (۱۳۸۷). «سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر کرمان»، مجله رفاه اجتماعی، س ۸، ش ۳۱.
- لاکی، مریم (۱۳۸۵). «تحلیل شبکه دختران فراری شهر تهران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی، دانشگاه علوم اجتماعی دانشگاه الزهراء.
- ماجدی، سیدمسعود؛ و عبدالعلی لهسایی‌زاده (۱۳۸۵). «بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای، سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی: مطالعه موردی در روستاهای استان فارس»، فصلنامه روستا و توسعه، س ۹، ش ۴.
- محسنی، منوچهر؛ بهزاد دوران؛ و محمدهادی سهرابی (۱۳۸۵). «بررسی اثرات استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی کاربران اینترنت»، مجله جامعه‌شناسی ایران، ش ۴.
- مستقیمی، بهرام؛ و نسیم واسعی‌زاده (۱۳۸۹). «فناوری اطلاعات و سرمایه اجتماعی در عرصه بین‌الملل»، فصلنامه سیاست، دوره چهارم، ش ۱.
- مؤمنی، منصور (۱۳۸۶). تحلیل‌های آماری با استفاده از spss، تهران: کتاب نو.
- میرشاه جعفری، ابراهیم؛ محمدرضا عابدی؛ و هدایت‌الله دریکوندی (۱۳۸۱). «شادی و عوامل مؤثر بر آن»، تازه‌های علوم‌شناختی، س ۴، ش ۳.
- نوغانی، محسن؛ احمد فولادیان؛ و حسن احمدی ازغندی (۱۳۸۹). «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رضایت از زندگی»، جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، دوره ۱، ش ۳.

- Abbott, S.; and D. Freeth (2008). "Social Capital and Health: Starting to make of the Role of Generalized Trust and Reciprocity", *Journal Health Psychology*, No.13.
- Alexa (2012). "Traffic Ranking", in: <http://www.alexacom>.
- Bartolini, S. (2006). *American Declines in Social Capital and Happiness: Is There any Linkage?* University of Siena, No. 11.
- Brehm, J.; and W. M. Rahn (1997). "Individual Level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital", *American Journal of Political Science*, No. 41.
- Bjornskov, Christian. (2008). "Social Capital and Happiness in United State", *Applied Research Quality Life*, No.3.
- Cassidy, J. (2006). *Me Media: How Hanging Out on the Internet Became Big Business*, The New Yorker.

- Castells, Manuel (2000). *End of Millennium, The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. III*, Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell.
- Chan, Y. K.; and P. L. Lee (2006). "Network Size, Social Support and Happiness in Later Life: A Comparative Study of Beijing and Hong Kong", *Journal of Happiness Studies*, No. 7.
- Chou, A.; and B. Lim (2010). *A Framework for Measuring Happiness in Online Social Network*, Illinois State University.
- Cole, J. (2000). *Surveying the Digital Future*", University of California at Los Angeles, Center for Communication Policy, in: <http://ccp.ucla.edu/pages/internet-report.asp>.
- Gundelach, P.; and S. Kreiner (2004). "Happiness and Life Satisfaction in Advanced European Countries", *Cross-Cultural Research*, No. 38.
- Gupta, S.; and D. Kumar (2010). "Psychological Correlates of Happiness", *Indian Journal of Social Science Researcher*, Vol. 7, No. 1.
- Hampton, K.N.; and B. Wellman (2000). *Examining Community in the Digital Neighborhood: Early Results from Canada's Wired Suburb*", in T. Ishida and K. Isbister (Eds) *Digital Cities: Technologies, Experiences and Future Perspectives*, New York: Springer Verlag.
- Hargittai, E. (2007). "Whose Space? Differences among Users and Non-Users of Social Network Sites", *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13 (1).
- Hart Michael, J. (2011). "A Study on the Motives of High School and Undergraduate College Students for Using the Social Network Site Facebook", Unpublished Doctoral Dissertation, Retrieved from: www.proquest.com.
- Helliwell, J. (2001). "Social Capital, The Economy and Well-Being", *Review of Economic Performance and Social Progress*, Vol. 1.
- Helliwell, J.; and R. Putnam (2004). *The Social Context of Well-Being*, The Royal Society.
- Kurtosi, Z. (2004). "Aspects of Gender in Social Network", *Social Identity, Information and Markets*, Proceeding of Faculty of Economics and Business Administration.
- Lee, J.; and H. Lee (2010). "The Computer-Mediated Communication Network: Exploring the Linkage between the Online Community and Social Capital", *New Media and Society*, No. 12 (5).
- Lin, N. (2000). "Inequality in Social Capital", *Contemporary Sociology*, 79 (6).
- Lin, N. (2001). "Building a Network Theory of Social Capital", New York: Aldine Transaction.
- Miller, E.; and L. Buys (2010). "Does Social Capital Predict Happiness, Health, and Life Satisfaction in an Urban Australian Community?" *New Zealand Journal of Social Sciences Online*, 3(1).
- Mota, G.; and P. Trigo (2008). "Happiness, Economic Well-Being, Social Capital and the Quality of Institutions", Technical University of Lisbon.
- Oswald, D and L. Baker (2010). "Shyness and Online Social Networking Services", *Marquette University, USA, Journal of Social and Personal Relationships*, 27 (7).
- Papacharissi, Z. (2002). "The Presentation of Self in Virtual Life: Characteristics of Personal Home Pages", *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 79 (3).

- Papacharissi, Z. (2009). "The Virtual Geographies of Social Networks: a Comparative Analysis of Facebook, LinkedIn and A Small World", New Media Society.
- Putnam, R. (2000). "Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community, Simon and Schuster, New York.
- Ram, Rati (2010). "Social Capital and Happiness: Additional Cross-Country Evidence", Journal of Happiness Studies, 11 (4).
- Shah, Dhavan V. (1998). "Civic Engagement, Interpersonal Trust, and Television Use: An Individual, Level Assessment of Social Capital", Political Psychology, 19 (3).
- Shah, V .Dhavan, Nojin Kwak, R. Lance Holbert (2001). "Connecting" and "Disconnecting" with Civic Life: Patterns of Internet Use and the Production of Social Capital", Political Communication, No. 18.
- Sharma, A.; and D. Malhotra (2010). "Social-Psychological Correlate of Happiness in Adolescent", European Journal of Social Sciences, 12(4).
- Sullivan, J. L.; and J. E. Transue (1999). "The Psychological Underpinnings of Democracy: A Selective Review of Research on Political Tolerance, Interpersonal Trust, and Social Capital", Annual Review of Psychology, 50.
- Wellman, B.; and Haase, J. Witte; and K. Hampton (2001). "Does the Internet Increase, Decrease or Supplement Social Capital?" Social Networks, Participation and Community Commitment', American Behavioral Scientist, 45(3).
- Wellman, B.; and K. Frank (1996). "Network Capital in a Multi-Level World: Getting Support from Personal Communities", Public Health, 126 (6).
- Wleeman, B. (1992). "Which Type of Ties and Network Provide What Kinds of Social Support?" Advances in Group Processes, Vol. 9, No. 1.
- Welshman, J. (2006). "Searching for Social Capital: Historical Perspectives on Health, Poverty and Culture", Senior Lecture in Public Health, 126 (6).
- Yuqing, Ren; Robert Kraut; and Sara Kiesler (2007). "Applying Common Identity and Bond Theory to Design of Online Communities", Organization Studies, 28 (3).